

C.M. Voodhouse
Előszó**George Orwell: „Animal Farm”. A Fairy Story c. művéhez**

Sir Winston Churchill a második világháborúról írott emlékiratainak hatodik kötetében felidézi egy Potsdam-ban 1945 júliusában lejátszódott jelenetet, melynek közeli szem- és fültanúja volt. Truman elnök Sztálin marsallnak az elkövetkező hónap rendkívüli eseményéről beszélt, a Nyugat géniuszának új diadaláról, arról a remekműről, mely a világtörténelem alapvető befolyásolására lesz hivatott. A marsall teljes közönyt alig leplező érdeklődést mutatott, kíváncsiságnak vagy megértésnek semmi jelét nem adta. Sir Winston meg volt arról győződve, hogy Sztálinnak a leghalványabb fogalma sem volt a vele közöltek jelentőségéről. Ha csak sejtelve lett volna a világ dolgaiban most bekövetkező forradalmi változásról, feltétlenül szembetűnőbb reakciója lett volna... De a szeme sem rebtent... Truman elnök szerint még csak nem is kérdezett semmit.

mit Sztálinnal akkor közöltek, az nem az *Animal Farm* c. kis könyvnek a közelgő publikációja volt, jölehet kronológiailag lehetett volna az is, mert a könyv a boltok polcain ugyanakkor jelent meg, mint amikor az atombombát Hiroshimára és Nagasaki-ra ledobták. Ha erről a könyvről lett volna szó, a marsall reakciója - ha ugyan azt egyáltalán annak lehet nevezni - nyilván ugyanolyan lett volna, és - engedjük még tovább el fantáziánkat - ugyanúgy nem illett volna az alkalomhoz. Semmi más, csak véletlen egybeesés kapcsolta 1945 augusztusában ezt a két eseményt össze, bár az előkészületi idejük csaknem azonos volt. George Orwell az *Animal Farm* előkészítésére ugyan az egész életét feláldozta, de a szöveg maga 1943. november-1944. február keltezését viseli, tehát azokét a hónapokét, amikor a Manhattan-terv is a végkifejlethez közeledett. Ez az egyidejűség Orwellnek bizonyára szomorú és ironikus elégtételt adott, ugyanis voltak sokan, akik úgy vélték, hogy az atombomba olyan más politikai céloknak is a szolgálatában állott, melyeknek a japán háborúhoz semmi közük sem volt, mások

pedig azt mondták, hogy az *Animal Farm* is valami hasonló politikai célokat rejtett. Orwell feltehetően hajlott volna ezen interpretációk elfogadására, de biztosan kinyilvánította volna azt is, hogy ő a maga részéről személyes ellességének nem egyes személyeket vagy kormányzatokat tekint, hanem azt a vilárendszer, amely atombombát képes gyártani és felhasználni. Ezért a koincidencia még inkább figyelemre méltó, Toynbee professzor majdan megszületendő tanítványai, a jövő történészei joggal fogják majd megállapítani, hogy a történelem folyamán ez volt a kihívásnak és megválaszolásnak a legfrappánsabb találkozása.

Azon tézis meghirdetésének az ideje, mely szerint a toll még az atombombánál is hatalmasabb fegyver, akkortájt még nem jött el, de Orwell ettől a szembesítéstől sem hátrált volna meg. Alig több, mint 100 év telt el azóta, hogy Bulwer Lytton azt hirdette meg, hogy a toll erősebb lehet, mint a kard, ami ugyan már elég ősi fegyver volt akkor is, mégis a tézis csak igazi nagy emberek kormányzása alatt juthat igazán érvényre. Ebben az évben sok történet, ami megerősíthet a hitünkben, hogy az erőszakra a tollal adott válasz sem nem reménytelen, sem nem nevetéses. Valójában szívünknek a legfőbb reménye ez. Sir Winston sem vált nevetségessé, azért, mert az 1945-ről írott visszaemlékezéseiben nem az atombombáról, hanem erről a könyvről írt, hiszen az ő fegyvertárában is mindig a toll volt az első. Tollal aratta legnagyobb győzelmét történelmünk legsúlyosabb küzdelmében, abban a csatában, melyet az ő szavai fémjelezték: „Bármi legyen is az ára, a mi szigetünket megvédjük!” Igaz, ő abban a helyzetben volt, hogy Bulwer epigrammáját olyan körülmények között bizonyíthatta, mint azokat az epigramma meghatározta, és az is igaz, hogy a Bulwer által kvalifikált körülményeket saját maga kovácsolta ki magának. George Orwell a haláláig (de addig mindenesetre, amíg az 1948 c. könyvét megírta) nem hitte azt, hogy ilyen körülmények a földön valaha is lesznek. Semmi kétség azonban, hogy ez volt a cél, melyet frásaiban maga elé

tűzött. Ha e tekintetben maga a könyv támasztana valami kétséget, azt Orwell eloszlatja a „Miért írtam?” c. néhány évvel későbbi cikkében: „1936 óta írott komoly műveimnek minden sorát, közvetlenül vagy közvetve, a totalitarianizmus ellen írtam. Az *Animal Farm* volt az első könyvem, amelyben, teljes tudatában annak, hogy mit csinálok, megpróbáltam teljes egészébe ötvözni össze a politikai célokat a művészi célokkal.”

Orwellnek az *Animal Farm* korábban megjelent kritikáiban visszatérő témája az volt, hogy a kortársai nem tiltakoztak a világ ellen, amelyben élnek. Ez a legnagyobb vád abban a hosszú kritikában is, mellyel Henry Millert illette, és amelynek „*A cethalban*” címet adta, demonstratív utalva arra, hogy Miller elmulasztva a tiltakozás jogát és kötelezettségét, Jónás cselekedetének lényegét vitte végbe, passzívan, a saját hozzájárulásával hagyta magát lenyelni. Ugyanebben a tanulmányában Mr. Auden I., Spanyolországról c. versének egyik sorát, hogy „tudatosan vállalni a szükséges gyilkolás bűnét”, szintén kifogásolta, mondván, hogy ilyesmit csak az a valaki írhat, akinek a gyilkolás nem több, mint puszta szó, ő maga gyilkosságról ilyen könnyedén nem tudna beszélni. Ezért aztán igen furcsa látni, hogy az *Animal Farm*ban ő is éppen olyan könnyedén beszél öldöklésekről és a gyilkosságok tucatjait a legkisebb emocionális felindulás nélkül meséli el, túltéve Arden versén is. Az első látásra azonban az még furcsább, hogy a főcím, az *Animal Farm* alá „Egy tündérmese” alcímet írta, pedig mi megszoktuk, hogy a mese a valóságtól való menekülésnek a par excellence irodalmi formája. Mégis akkor milyen értelemben lehet az *Animal Farm* tündérmese? Története arról szól, hogy az állatok fellázadva kegyetlen sorsuk ellen, elzavarják a részeseges gazdájukat, a farmot Állatok Farmjának (mezőgazdasági termelőszövetkezetnek?) nevezik el, és kikiáltanak egy olyan kommunista modellt, melyben „minden állat egyenlő”. A két kandisznó, Napoleon és Snowball (Hógolyó) azonban

csakhamar hatalmukba kerítik a forradalmat és ádáz harcot folytatnak egymással. A szomszéd emberek támadással próbálkoznak, és csúfos vereséget szenvednek, Napoleon elkergeti Hógolyót és árulóknak minősíti, és véreibeivel a renitenseket széttépeti. A gazdasági csőd az állatokat az emberi módszerek átvételére kényszeríti, Napoleon az emberekkel még szövetséget is köt, hogy személyi diktatúráját fenntarthesse és megerősítse. Az állatok végül megtanulják, hogy vannak olyan állatok, akik „egyenlőbbek”, és hogy a forradalmukkal sokkal rosszabb helyzetbe kerültek, mint azelőtt voltak, és azt is látniuk kell, hogy a hatalom vezető káderei, a disznók, miként válnak napról napra jobban emberhez hasonlónak. Itt aztán semmi olyan nincs, ami mesébe illik, és ha egyszer már az állathasonlóság koncepcióját elfogadtuk, még meseszerűség sincs benne. Nincs happy end, csak a hitványoknak, nicsenek mesebeli hercegek vagy elátkozott királykisasszonyok, nincs semmi érzelmi motívum sem, kivéve Bóxernak, az igáslónak személyes tragédiáját, vagy Mollynak, a kis fehér kancának frivol hiúságát.

Tudjuk, hogy a mese rugalmas kategória, Andrew Lang még a „Lilliputi utazás”-t is elsőnek sorolja a mesekönyvei közé, és minden konvencionális kellék a mesében nyilván nem is lényeges. De azt mégis elvárhatnánk,

hogy legalább néhány ilyen benne legyen. Ezért aztán hajlunk arra a feltételezésre, hogy Orwell miközben ezt az alcímet odaírta, ránk kacsintva másra gondolt, azért, hogy mikor majd az *Animal Farmot* olvasni fogjuk, mi is másra gondoljunk - mert különben nem érthetnénk meg, hogy ez a könyv miért gyakorolt olyan világraszóló hatást az emberi érzelmekre, míg a csak egyszerűen vitatkozó szellemben írt könyveknek ilyen hatásuk nem volt.

Orwell a szavaknak igazi szerelmese volt, szándékosan soha nem beszélt a levegőbe. Ha egyszer ő azt mondta, hogy a mesét kifejezetten politikai célzatossággal írta, akkor az úgy is volt. A politikai célzatosság sugalmaz moralitást is, ami viszont inkább fabulába, tanmesébe illik, és Aesopusnak, La Fontaine-nek vagy Thurbernek az asztala. Voltak már magukat morális célzatúnak feltüntető mesék korábban is, így pl. Rimsky-Korsakov a „*Le Coq d'Or*,” (Aranykakas) c. meséjét úgy nevezte, hogy az egy „tündérmese tanulsággal”, de hogy mi volt benne a tanulság, arra nemigen jött rá senki, hacsak a cári birodalmi cenzúra nem, mivel izgatás címen az opera első változatát be is tiltották. Orwell ötleteiben mindenesetre van valami bizarr, ami a közönséges olvasó érzéseit egyáltalában nem kavarja fel, és az *Animal*

Farmra nem lehet semmilyen értelemben semmiféle moralitást ragasztani, benne a gonosz győz, és az erkölcs véglegesen elbukik. Belőle talán csak a farmerek vonhatnak le tanulságot: ne vedeljétek és ne hagyjátok állataitokat elbitangolni, a gazemberek is nyerhetnek valami vigaszt, mert számukra végül minden jól végződik. A megtiport állatoknak azonban nem jut más, csak nyomorúság, kegyetlenség és igazságtalanság, erkölcsi tanulság helyett csak Benjaminsnak, a csacsinak tragikus sírása: „Az élet úgy megy ezután, mint ahogy eddig, azaz szarul”. Ez nem az a megszokott fajta tanítás, mint például mielőtt ugrálsz, nézz magad körül, vagy hogy ne igyál előre a medve bőrére. Az állatoknak ilyen választási lehetőségük sose volt, de ha lett volna is, akkor sem mentek volna vele semmire.

De éppen ez a céltalan kegyetlenség ad kulcsot Orwell megértéséhez, hogy miért nevezhette az *Animal Farmot* halálosan komoly tündérmesének. A mesének ugyanis a lényege az, hogy benne sem erkölcs, sem tanulság nincsen. A mesék egy olyan világban játszódnak, ami a jó és a gonosz között lebeg, amelyben a népek (vagy állatok) minden etikai motivációtól függetlenül prosperálnak vagy szenvednek, azért például, mert szépen vagy csúnyák,

A Ceausescu-palota közelről. Állítólag folytatják az építkezést. Fotó: Fazekas Sándor

vagy még sokkal kevésbé érthető okokból. Egy kislány elindul, hogy jót cselekedjék a nagymamájával, és felfalja a farkas; egy gyilkos fiatal útonálló megmenekül az akasztófa alól, mert hegedülni tud, és oda juttat maga helyett egy vén zsidót; ifjú hercegek tucatjai vesznek bele az alvó Csipkerózsikát őrző tükösvénybe és halálok halálával halnak, mert pechjükre rosszkor születtek, mielőtt még a száz éves átok ideje lejárt volna, aztán jön egy másik herceg, aki se nem szebb, se nem jobb, mint a többi, és sikeresen átjut, mert szerencséjére akkor jött, amikor a száz év letelt, és az átok már nem fogott. Grimmnek a „gonosz” mostohájával kapcsolatosan is gondolkunk arra, hogy németül a „Bosheit” csak rossz kedvet, haragos hangulatot jelent és nem gonzságot vagy bármilyen erkölcsi hibát. Egyszóval a meseírók se nem helyeselve, se nem helytelenítve úgy írnak a szubjektivitás leghalványabb megcsillanására nélkül, mintha a tollukat valamilyen érzelembacillusok sterilizálására szolgáló spirituszbá mártották volna. Nem törekszenek sem kritikára, sem moralizálásra, nem vádolnak és nem védenek senkit, és ha mégis van valami morális érzelmi hatásuk, mint ahogyan küzölük a legnagyobbaknak mindig van, az a mesében abszolút nem lényeges. Amint belekezdenek, hogy ilyen hatást elérjenek, egyenes arányban azt azonnal le is csökkentik, úgy hatásosak, hogy hatásosságát nem keresik, sőt úgy látszik, hogy éppen azt keresik, hogy miképpen ne legyenek hatásosak.

Az *Animal Farm* valóban nem képzelet szüleménye, vagy legalábbis nem jobban, mint például a *Genesis* kezdő fejezetei. Az életet végtelenül egyszerű szimbólumokkal festi, és mialatt a magasra állított irodalmi mércéjét sikerül elérnie, az igazság mély megérzését kelti bennünk, és ha ez is sikerül, mint ahogyan azt Orwell mind művészi, mind politikai indítatásból akarja is, a lázadás érzését oltja belénk az igazság ellen, amelyet felfedett. Teszi ezt nem ünneptélyes lázadásra való felkeltéssel, hanem az elbeszélő leírások olyan végtelen egyszerűségével, amelyre a nyelv egyáltalán képes lehet, és hogy ne essék érzelmi húrok szándékos megszólaltatásának bűnébe, a szereplőinek nem kerek, három dimenziós emberi lényeket választ, akik közben pszicho-

lógiailag meg is tudnak változni, hanem sztereotípiákat, sziluetteket, azaz állatokat. Erre különösen jó példa a „*Pinocchio kalandjai*”. Pinocchio igazából egy fából faragott bábu, és amikor szívet és lelkiismeretet kapva igazi embergyerek lesz, Collodi az egész történetet biztos érzéssel befejezi, mert ő mesét és nem didaktikus, nevelő célzatú gyermekrománcot akart írni. Így joggal viselheti az *Animal Farm* is a mese címkét. Üzenete, ami semmiképpen nem morális, minden más nagy meséhez hasonlóan csupán annyi, hogy „Az élet ilyen, akár tetszik, akár nem, eszi nem eszi, nem kap mást”. Mivel pedig egy poéta mondja ezt, úgy reagálunk reá, mint egy másik poéta, St. Vincent Millay teszi más, de nem sokkal különböző szituációban: „Tudomásul veszem, de nem helyeslem és nem nyugodtam bele”.

Orwellt ilyen érvekkel besorolni a költők közé, egyáltalán nem abszurdítás. Megtörténik ugyan, hogy amikor rímeket ír, az nem valami jól sikerül. Az állatok himnusza a „*Beasts of England*” (*Anglia barmjai*) nem igazán példája ennek, mert az nem is akart vers lenni, úgy mint az igazi himnusz a „*God Save the Queen*” sem, és nem egyéb, mint csak annak szerencsés példája, amit Collingwood professzor egyik esztétikai tanulmányában „mágikus művészetnek” nevezett. Néhány példa viszont Orwell más munkáiban megtalálható, pl. az „*Anglia a te Angliád*” c. posztumusz esszégyűjteményében, ahol szándékosan verselni akart és az nem sikerült. Orwell az a poéta volt, aki közegét prózában találta meg. Olyan költő volt, aki nem kifejezési szépségekkel, hanem a meglátásaival volt képes magáról a világ hírnárait csupaszságig lefejtetni, tette ezt az örök fényű intuíció egyszerűségével, azzal az ösztönös megérzéssel, melyet birtokolnak és élveznek Dionysos követői Platon szerint, az epileptikusok Dosztojevszkij szerint, vagy Aldous Huxley meszkalin kábítói, és mindezeket szinte aszketikusan leegyszerűsített kifejezési eszközökké formálta át, azért, hogy megértse mindenki. Ő az a fajta prózaíró volt, akit a költők is befogadhattak maguk közé, mint ahogyan Shelley befogadta Herodotost, Platont és Liviuszt, Plutarcnot, Bacont és Rousseaut a „költészet védelme” c. művében felsorolt költők közé. Shelley, akiről feltételezhetjük, hogy értett a

dolghoz, bizonyára örömmel fogadott volna be egy olyan író is, mint Orwell, aki az ő ars poetikáját, ami szerint a költők a világ el nem ismert törvényhozói, szívvel-lélekkel magáénak vallotta. De vajon igazolta is Orwellt ezt a tézist? Világos, hogy akkor még nem, és a jövő számára is csak bizonytalan zálogot tudott nyújtani. 1945 augusztusától azonban, amikor az *Animal Farm* és rettenetes ikertestvére a napvilágot meglátták, igencsak bizonytalan volt minden. Hogy a kettő közül melyiknek hangja volt nagyobb, a süketek és vakok is tudhatják, de a maga átható makacs módján az orwelli kicsi, csendesebb hang is hallatszott mindig, és a huszadik század közepén, amikor a nukleáris orkán zaja valamennyire elült, ez a halk, biztató, csendes sutogás diadalmasan tört a felszínre. Az *Animal Farm* a tucatnyi országban és nyelven megjelent fordításokra és képregényekre (melyek a mese legjobb interpretálói) a maga sajátos bélyegét rányomta, és a benne foglalt üzenet sava-borsa - akár jól, akár rosszul is fordították le, nem vezett el sehol. Orwell, azoknak a valamikor sokat jelentő, kardinális fogalmaknak, mint az egyenlőség, a demokrácia, aljas módon demagóg politikai jelszavakká történt eltorzítását a világ szemében állította pellengérré, és mindenki számára, aki olvasta az *Animal Farmot*, de még azok számára is, akik nem, egyszer s mindenkorra lehetetlen tette, hogy azt a hamis ideológiai frázist, hogy „mindenki egyenlő” úgy hallgassák, hogy ne hallják a folytatást: „de vannak egyenlőbbek”. Még hosszú utat kell megtennünk és az idő is hosszú még előttünk. Az *Animal Farm*, mint ahogyan a „*Tamási bátya kunyhója*” sem tette, a világot egy évtized alatt nem fogja megváltoztatni. De, mint a többi kortárs műnek is, neki is megvan a legjobb chance-a, hogy a szerzőjének - persze el nem ismert - helyet biztosítson Shelley világtörvényhozói között. Ha ilyen esély nem fog adódni, Orwell akkor is két vasat is tarthat a tűzben, mert az 1984 c. könyvnek is és az *Animal Farmnak* is ő a szerzője. Ha pedig minden rosszra fordulna, és úgy, mint a világ törvényhozója megbuknék, prófétaként biztosan számíthat a halhatatlanságra. (The Times Literary Supplement, London, August 6, 1954.)

Fordította: Lajos István